„ЗАСТАВА“ излази редовно: средом, петком и недељом на целом табаку, а уторком на по табака.

ЦЕНА ЈЕ
за Аустро-Угарску:
на целу годину . . . . . 14 ф. — к.
на по године . . . . . 7 ф. — к.
на четврт године . . . . . 3 ф. 50 к.
за 1 месец . . . . . 1 ф. 20 к.
За Србију
на годину 32 дин., на по године 16 дин., на четврт године 8 динара.

ЗАСТАВА.

ОРГАН СРПСКЕ НАРОДНЕ РАДИКАЛНЕ СТРАНКЕ.

За ОГЛАСЕ плаћа се по 6 новч. од сваке врсте ситних слова; за жиг и плаћа по 30 новч. сваки пут.

ДОПИСИ шаљу се уредништву, а претплата и огласи администрацији „ЗАСТАВЕ“

Уредништво и администрација „Заставе“ налази се у кући г. Ст. Јефтића, главна улица.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА не примају се.

РУКОПИСЕ не враћамо.

Поједини бројеви стају 10 новч.

БРОЈ 188. У НОВОМ САДУ У ПЕТАК 10. ДЕЦЕМБРА 1893. ГОДИНА XXVIII.

НЕДАЈМО СЕ!

Пала је крупна реч!

Готово је!

Није више тајна!

Отворено, свету на видику, равнели су српски, словачки и румунски листови, својим народима значајну, судбоносну, велику вест, да су се претходни преговори довршили; да се између изасланика Срба Словака и Румуна ове наше заједничке домовине Угарске, споразум постигао; да ће од сада заједно руку у руку, раме уз раме ићи и борити се за своја права.

Заједничка потиштеност, пробудила је заједничке болове и јаде, ови су изазвали заједничке жеље и тежње, које су опет родиле потребу заједничког отпора.

Сметње су отклоњене.

Заједница — солидарност Срба, Словака и Румуна у свима народносним — политичним питањима, то је основица, полазна тачка.

Заједничка начела — истоветни јединствени програм, то је прва задаћа; заједнички поступак у целом политичном животу је начин, да се до жељене заједничке цељи дође, до таког уређења наше отаџбине, да ће сваки народ бити сам господар у питању своје народности: свака црква сама управљати својом судбином, и свака област, земљиште, које има за то основа и права сама располагати и управљати у свом оквиру свима гранама државног живота, које не стоје у опреку са државним јединством.

Народносна, црквена и земаљска автономија (самоуправа), то је мета, то је цел, то је начело те заједнице потиштених народа у Угарској, јер их руководи дубоко и добро промишљено убеђење, да се само на овој основи може подићи и дозидати мирна срећна, напредна, просвећена Угарска.

Кад се ово извојује, онда у овој нашој заједничкој кући, не ће бити народносних и верских трзавица, онда ће се моћи пажња целе државе, целог становишта скренути са ових садашњих распри и обратити општим питањима, која потресају цео данашњи свет, онда ће се заједничком, устострученом снагом прећи решавању економних и друштвених питања, која данас гвозденом алком куцају на врата целом свету и ишту своје журно и коренито решење.

На другом месту поново доносимо нашим читаоцима ту „крупну реч“, коју су изустили изасланици српског, словачког и румунског народа ове земље, у њој су споменуте главније тачке нацрта споразумног програма који ће се имати на „народносном конгресу“ скорим опширно и свестрано претрести и јавно усвојити. Ограда је уклоњена, лед је пробијен.

Изнесена општа начела заједничког програма, предата су јавности, која је добила сада права, да их претреса и спрема за конгрес.

На дневном је реду дакле спремање за заједнички политички програм и поступак Срба, Словака и Румуна и припрема за конгрес.

Пред овако огромном задаћом, од чијег сретног решења зависи наша будућност и опстанак, — ишчезавају привремено друга питања.

Сва снага народна мора да се баци на то питање. Не реши ли се како ваља, покажемо ли какву слабост, малаксалост, млитавост или и нехат, не буде ли конгрес огроман, да проговори снажним и громким гласом, — онда смо за дуго времена изгубили скок, и наше народно пропадање наглим ће корацима да напредује.

Може ли данас за нас важније политичне задаће бити? Данас, када нам је школа ухваћена за гушу, када нам се учитељи терају у просјаке, када се измишљају и стварају православни Мађари, када нам дирају светињу, вређају веру новим црквеним реформама, а све у цељи да нам се уништи име, језик и народност?

Можемо ли даље ћутати, када су из свију управних власти и судова искључили наше језике, када су наши синови искључени из свију звања, те нигде не може народ да тражи своја права, јер седе свугда људи, који наш језик не разумеју, кад се о нашем трошку одржавају и дижу мађарска свеучилишта, средње и основне школе, и други просветни заводи, а нами се све могуће препреке чине, да наше просветне установе негујемо, усавршавамо и дижемо?

Не морамо ли законитим путем тражити промене, смемо ли ћутати и трпити таке установе, које нам спречавају, да уђемо у државни сабор и да се тамо и наша реч чује; можемо и даље задовољни бити са установама при којима са највишим чиниоцем ове државе у име наше, о нами, о нашој цркви и просвети воде реч људи, који нису наше вере, нису наше народности, већ су њени отворени противници?

До конгреса и заједничког програма мора доћи.

Смели се тај конгрес препречити?

Забранити се не сме, ако у овој земљи још има закона, а позивачи употребиће све, да се законити услови испуне, те да не буде никаквог одговора, никакве смицалице.

Шта би образована Европа, цео свет рекли о слободи у Угарској, ако би се у судили да забране тај конгрес?

Знали би онда и они, који сада још сумњају, де је овде угушена слободна реч, да су народности потиштене, ван закона стављене.

До тога не сме доћи, и данашња владавина, не ће смети на себе да навуче оваку бруку, због које би је осудио цео образовани свет.

А ми Срби, зар би смели допустити, да ко о нами задржи оно доста распрострто мишљење, да смо малаксали.

Не, не, ми то нисмо, — расцепаност нас је до душе нешто ослабила, али пред заједничким непријатељем, који хоће да нас уништи, пред заједничким понором, који хоће све да нас прогута, сви треба да покажемо заједничку одбрану и отпор и да се надмећемо, који ће први бити на законитом бојном пољу.

ЗАБЛУДЕЛИ СИН СРПСКЕ МАЈКЕ.

Српска мајка, та поносна величанствена, божанствена али несретна и чемерна српска мајка, поново мора да се завије у црнину, да покрије лице својим благословеним белим рукама и лије горке суве, јер из њеног топлог меког крила и опет је изгубила једног сина, који је заблудео у туђе јато, те се одавде баца камењем у лице своје мајке и наперио отровне стреле на њено срце.

Сомборски посланик др. Павле Дракулић говорио је у угарском сабору тако несрпски, тако нерод̣ољубиво, — да га даље у Србе рачунати не можемо.

Одавна се у Срба покреће мисао, да напустимо изборну борбу, да се уздржавамо од избора за државни сабор као што то чине наши сапатници Словаци и Румуни, — и приликом последњих избора учинио је српски народ последњи покушај, те се у неким местима још једном упустио у изборе. Тај покушај није био сретан, и данас никога не може бити, који не би био уверен да су грешили и они који су гласали са крајном левицом, и они који су потпомагали владу, а највише су грешили они који су бирали Апоњевца, — Сомборци.

И саврела је мисао, а нашла је одзива у нацрту заједничког програма потиштених народности, — да се сви у таким приликама морамо уздржати од учествовања при саборским изборима.

Заиста ако смо у стању и код највећег напревања да изаберемо са несрпским програмом посланика, који ће тако пред целим светом изобличити цео српски народ, онда је боље да никаквих Срба тамо и не буде.

У данима, када се утврдила заједница (солидарност) немађарских народности, када стојимо на прагу конгреса који има да обележи заједничке захтеве угарских народности, — баш ми Срби смо те несреће, да из нашег јата устаје човек да искаже речи, које читамо у листу „Будапешти Хирлап“-у, који најисцрпљивије доноси овај говор и у уводном чланку му пева славопоје: **„Ми у Угарској у политичном смислу народности не познајемо, ми нећемо да сачињавамо засебну народност, нами нетреба ни засебан закон о народностима.“**

Бурно одобравање Мађара, нарочито оних најпретеранијих, пратило је ове речи, и ово је најбољи доказ, да ми Срби онда морамо да плачемо, да одвратимо лице од тог нашег сународника кад се они радују, јер су те речи пуне увреде за нас, пуне нерод̣ољубља и невиђа.

Но када му је српско млеко и крв допустило, да то рече у своје име, ко му је дао права, да говори у множини, као да то чини у име свију Срба или бар оних 450 сомборских Срба бирача, који су му дали свога гласа. Ми смо се у име српског народа већ оградили против тога, а то је чинило и све српско новинарство без разлике странака, па смо уверени да су с нами и — Сомборци.

И то још није све, свака му је реч увреда и удар Српству, и нами је гнусно, да све те речи напишемо, јер нам румен стида удара у лице, кад се сетимо, да се називао Србином онај, који их је изрекао, но само хоћемо још да забележимо, да је сада први и једини пут Србин изрекао, да су бечки кругови у Угарској, где пре тога није биле народносног питања, таке осећаје пробудили, те су усадили у нас, Србе, неправилне државноправне појмове и године 1848. ишли су бечки кругови још даље, те су повредили неповредимост угарског земљишта (интегритет), када су један део тако отцепили, како то мађарском државном праву баш никако не одговара, — а то је када се родила Војводина.

Чујте Срби! Ви сте били сви необавештено стадо, нисте знали, шта је то Српсто, шта је то народност, име и језик, по-

ПОДЛИСТАК.

ЖЕНА КАО СУПРУГА.*)

Весели ме, драга Зорице, што ми пишеш, да си у сласт прочитала моје писмо, у коме сам ти говорио о жени као матери, па надовезујаш, да си ти тако исто рада да будеш добар друг своме мужу, као своме детету мајка и стављаш ми на срце, да ти пишем о оним врлинама, које треба да красе ваљану супругу.

Радо се одзивљем твојој жељи, не можда с тога, што бих држао, да ти не познајеш дужности, које ти се намећу, као супрузи, него да те одушевим, да их савесно и испуњујеш

*

И мушко и женско, пре него што ће ступити у брак, треба пажљиво да испитају, да ли ће их једно уз друго везивати љубав, или је оно осећање, што се међу њима породило, само пролазна страст, јер страст брзо прохуји, а љубав остаје трајном и сваки дан постаје све савршенија. Не веже ли два срца међусобна благотворна љубав, слабо ће их везивати црквена веза.

Најумнији људи високо цене брак. Сматрају га неопходно потребним за наше савршенство и за сретно живљење на земљи. Женидбом постаје човек потпуном целином: муж надопуњује жену, а жена мужа.

Један човек, када се повела реч о брачном животу, говораше ово:

„Ја сам имао много згода, да постанем сретним, али највећма ме усрећила женидба, јер сам њоме стекао домаћи мир, а то је прво добро у људскоме животу. Већ за ране младости много сам ценио женидбу, али што више старим, то она пред мојим очима све више вредности стиче. Од свих добара, којима ме небо обасуло, највише ценим то, што сам добио честиту жену.“

Како супружници треба једно друго да цене, нека ти буде угледом овај пример:

Када су непријатељи један град опселе, нестало је у њему хране. Непријатељи дозволе, да се женскиње, које се у том граду налазиле, могу иселити и понети собом, што им је најмилије. Оне, послужив се том дозволом, упртише на леђа своје мужеве и изнесоше их из опседнута града!

Мушко у љубави није никад тако осетљиво, као женско, а то за то, што су женске већ по нарави својој милостива, људна, трпељива, пожртвовна срца, дочим је мушкарац више озбиљан. За то се и каже, да је сама природа тај силни осећај љубави у женско срце тако живо усадила, да њиме цело женско биће одише. Љубав женина чини и мужа питомијим, она га освежава, подмлађује. „Да нема те љубави“, рече неко згодно, „свет би остарио; овако га она одржава вечито младим.“

Има примера, да неки мушкарци тек у позним годинама ступе у брак, и то с много млађом женском. Па шта бива? Женина љубав делује тако на њега, да се чисто подмлади, ум му постане бистрији, машта полетнија, живот у опште угоднији, милији, — управо као што и воћка у позној јесени поново процвати. јер ју греје онакво исто сунашце, као што је пролетње.

*

Још ћу ти коју рећи о браку. Ту ствар не треба узимати на лаку руку, јер је врло озбиљна. Врха браку није женити се, да се жениш, удати се, да се удаш; него да себи оснујемо угодан живот. Наша света црква, дајући превелику важност браку, учинила га светом тајном, а брачну везу тек у ванредним случајевима разрешава.

Код особе, с којом канимо у брак да ступимо, више ваља гледати на красоту душе, него лепоту тела. Паметан један човек рече: „Женина љубазност, а не њен витки стас занеће срце моје.“

Истекне ли прва година брачног живота, већ се вереници не обзиру на лепоту лица, нити им је стало, да ли су вилинска стаса или не, али увек ће им бити од користи лепота душе и племенитост срца. „Узети леполику жену, која није украшена здравом памећу, добром ћуди, човек се горе не може да превари. Та је несрећа тим већа, што се целога живота не да исправити, шта више сваки дан се све већма осећају њене штетне последице.

Један брижан отац даваше свом сину овакав савет:

„Кад помоћу божјом — вели — „дорастеш до женидбе, буди врло обазрив у избору, јер од тога зависи свако твоје добро, твоја честитост. То је најважнији чин у животу. Ту се једном учињена погрешка не исправи никада више. Добро се извести о томе, да ли је девојка разборита, добре ћуди. Распитај се добро о животу њених родитеља, јер знај, да она од својих родитеља није далеко утекла. Подсећам те на ону народну: Ивер не пада далеко од кладе; каква мати, таква и кћи. Донесе ли ти што год, не ће твоме домазлуку бити на одмет; али опет да се неси полакомио за имањем, па узео врага ради блага. Не претпостави девојци новац, али девојку новцу можеш.“

*

Нада све врлине у брачном животу јесте добра ћуд. Кога она реси, тај се зна устегнути, због чега год не плане, учи га трпељивости, која опет даје снаге, да можемо поднети многе неудаће, које нас стижу, а у јарости трпети, док се гњев не слегне.

О жени својој, која је добре ћуди, говори један супруг:

„Марију нада све реси добра ћуд, а та јој даје јачине, да у најтежим предузетцима издржи. Обично је мирна као јањешце, а када устреба, створи се силном јунакињом. Весели ме, када сам тужан, стишава ме, када сам узрујан, соколи ме управо онда, када ме несрећа хоће да сатре, када ми неудаће хоће да смрве дух, а њезин је вазда као пролетње јутро.“

*

Истина, крепостан човек могао би се на стази врлине уздржати и без женидбе, али би могао лако и поклизнути. Но допустимо, да не би то било, али нигде не би налазио онаква уживања, каква би на-

*) Види у 163. бр. „Заставе“ подлистак: „Жена као мати“.

Када сам писао о „жени као матери“ заборавио сам, па сада примећујем, да ми је код израђивања ових саставака послужило угледом дело гласовитог Инглеза С. Смајлса: „Характер“, у преводу Ф. И. Деспота (латиницом). Ово наводим с тога, јер не желим, да ме који „књижевни мољац“ назове „књижевним крадцем“. — Исти преводилац превео је и гласовито Смајлсово дело: Self — Help. Оба дела издала је „Матица Далматинска“, и то прво г. 1883., а друго 1871. Ја бих свакоме препоручио, да та дела набави (ако се још могу добити), јер то је заиста вредно читати.

Прим. пишчева.

нос ваш, — све вас то научили — из политике — они из Беча. Никад се ви нисте одушевљавали за Војводину, никад јој нисте ви песме певали, никад нисте за њу и — опаклију жртвовали, — све је то било измајсторисано из Беча!

Треба ли још да наводимо, што је рекао; не пружају ли и ове речи већ много и сувише доказа да говорника им не можемо и не смемо више рачунати у Србе.

Доста је и сувише је.

Ви Срби Сомборци, који сте му дали свога гласа у вери, да му крв српска неће дати, да уједе за срце српску мајку, слажете ли се ви вар с њиме? И вами се мора крв помутити и у лице појурити. А ћутање би било пристајање, одобравање

Подноси ли ти српски образ некадањи српски песниче Ђено Павловићу, па и ти Јашо Лалошевићу, да и даље остајете у уверењу, да је Дракулић још — Србин?

Па и сви ви 450 бирача, хоћете ли да се и даље говори тако у ваше име, на основу вашег поверења?

Или то није доста бруке? Хоћете ли да вам и у црквеној општини така начела шири?

Сомбор је био некад челенка наша, општа растрзаност ослабила је и његову снагу и отпор, те је могло доћи до тога, да и овај удар дочека, да се тако у његово име говори.

Сме ли ту бити кога, који такав говор не осуђује и који ће на то оћутати?

Сомборци, ви сте дали поверење, ви сте разочарани, разуверени, ваше поверење треба и да одузмете ономе, који га није знао оправдати.

Очекујемо!

Поглед по свету.

Како да решимо народносно питање. Мађари би силом да од народноеног питања у Угарској направе више група, више оделења; Срби, Словаци и Румуни чине данас једну целину у Угарској, чине „државу у држави“ да се послушамо њиховим речима. Па нашто онда чинити „ердељско питање“, јер решење ердељског питања јесте и решење опћег народносног питања. Но Мађари би да не даду сваком своје, него као веле: кад већ морамо нешто попустити попустићемо једном а не тројици. Зато се данас тако живо пази на „ердељско питање“, зато се тако приближују Румунима и зато најпосле пазе на сваки корак закарпатских Румуна.

У румунском сенату повела се мала дебата о угарским Румунима. Стурдза сенатор запитао је владу зашто не чини кораке за ствар угарских Румуна а на то је министар Лаховари одговорио да је смешно тражити од румунске владе да се меша у послове туђе државе. То је дало повода „Будапешти Хирлап“-у да предложи како да се реши румунско питање. Најкарактеристичније је, да тај лист признаје, да је морало доћи до рата међу народностима и Мађарима, јер се досадање владе угарске не осврташе много на народности, даље вели „довде је морало доћи, а да се то залечи једини је спас: да влада Угарска узме за своје начело да поврати та два и по милиона грађана своју државу, јер од ослобођења од Турака па до данас у Угарској није ни једна влада, државом управљала са обзиром и на народности и на државу и у томе је узрок данашњем стању мађарске државе. Једини је спас ако се узму у обзир осећаји народа (румунског) његов морални и материјални напредак. Пристајемо на то са додатком да су ту и Словаци и Срби и да то мора бити искрено — у шта сумњамо.

— Руси о берлинском уговору. Како који дан, све се више говори о невољама на Балкану. Западњаци воде велику бригу о Босни и Херцеговини и једва чекају згоду, да се ове српске земље присаједине Аустро-Угарској. Пре неки дан пала је реч и у угарском сабору, да се угарска саборница већ и за то треба нова да сагради, што ће као посланици из Босне и Херцеговине долазити у Будимпешту на сабор. Они дакле са свим својатају те земље себи. Добро ће бити да ти занешењаци прочитају, што кажу петроградске „Новости“. Оне пишу: „Бугарско питање не може се решити засебно од других питања, која се тичу балканског полуострва. Последњих дана проносиле су се вести, да је гроф Калноки тражио сагласност Италије, за коначно припојење Босне и Херцеговине Аустро-Угарској. Потакне ли Аустро-Угарска збиља ово питање, покренуће се сва остала балканска питања, јер би тиме попретила велика опасност целом суставу балканских држава, а на посе Србији и Црној Гори“. О Бугарској пишу „Новости“ даље: „По што се Русија никако не жели уплетати у бугарске послове, могу наступити такве прилике, да би се равнодушност и на на даље према удесу ове несретне земље показала неумесном, шта више штетном У опће може се желети, у интересу свију великих сила, да се реши бугарско питање и да постане извором немира. То би се могло постићи знатним поправкама (преустојством) берлинскога уговора.“

ДВА ЗНАЧАЈНА ГОВОРА ИЗ БЕЧКОГ ЦАРЕВИНСКОГ ВЕЋА.

У четвртак, 2. децембра завршена је значајна расправа у бечком царевинском већу о изузетном стању у Ческој и при гласању влада је победила. Строге мере, које су предузете против Чеха, и њихову наредбу, узела је већина цар. већа на знање. Младочеси су се јуначки држали при овој расправи.

Од последњих говорника, који су бранили чески народ, споменућемо двојицу и ради велике важности донећемо њихове говоре у изводу.

Др. Луегер, главни говорник против изузетног стања у Ческој говорио је при завршетку расправе и рекао је између осталога оно: „Политичка борба у Ческој јесте само врло слаба копија оне борбе, која се водила од стране Мађара против цара и државе и узмите добро на око, ко у Аустрији своју вољу испуњава, да ли побуњеници против цара и државе или цару верни поданик? Колико је двоглавих орлова у Угарској замазано и поскидано и колико је црно-жутих застава у Угарској у блато бачено? Знате ли ви, да су се 1866. године најхрабрије мађарске регименте дале похватати; знате ли ви, да су се 1866. ухваћени Мађари у облику читаве легије вратили натраг Клапкиној легији, и овде су — против цара и државе и против свога краља војевали? Зар се не сећате Кошутове просвете, која је дуго трајала, ма да је угарски краљ подигао Будимпешту за угарску престоницу? Зар се не сећате оних грђњи, које је имала царска војска и војнички часнички знаци да сносе у Угарској и у парламенту? Зар се не сећате догађаја са Хенцијевим споменником?“ Овде га је потпредседник Абрахамовић прекинуо: Дужност ми је, да говорника учиним пажљивим на предмет, који је данас на дневном реду. Младочеси и антисемите вичу: Па то баш и говори! Др. Луегер: „Толико се ту допустило, да је царска војска на хонведски споменик положила венац, а хонведи међутим нису положили венца на Хенцијев споменик. Са грђњом и поругом било је ово од Мађара пропраћено и шта су Мађари све задобили? Добили су дуализам; добили су све могуће политичке уступке, мађарску команду, шта више добили су сад и мађарско подворје господа Мађари, ти бунтовници против цара и државе, ти угњетачи Немаца и Словена у Угарској! У Угарској краду од Словака децу, угњетавају Румуне. Сетите се оних ужасних шкандала у Ердељу, где су румунској депутацији, која је у Беч дошла, не само прозоре полупали, него су им и куће рушили; сетите се да су владичин двор готово срушили. Ти људи нису данас само господари од Угарске, него су они и наши господари, а ми смо Илоти Чивуто-Мађара.“

Др. Херолд у завршној речи рекао је: Ја не заступам и не браним у овој расправи чески народ, већ седим ту као тужилац владе. Влада не може тврдити, да је у Прагу било велеиздајничких дела у већој мери, јер за то нема доказа. Чиновници су повредили тајну писама, не би ли нашли доказе. Један котарски управитељ издао је упутство, да се „сумњива писма не отварају, него нека се пошаљу државном одветништву“. Министар је тврдио јуче, да писма нису отварана. Он није добро упућен. Кад би он ствар добро познавао, ћутао би о Рудолфу Мрви, као и о прашкој полицији. Готово против свију оптуженика дигнута је оптужба на исказивање тога Мрне. Овај чиновник има на души несрећу многих младих људи, које је денунцирао већ од г. 1891. Ни један говорник није могао тврдити, да је законита обустава пороте у Прагу. Па како ћете за то гласати? Оно, што каже Немац Грос, да је лојалност ческога народа „Тартиферија“, не може се крстити правим именом. Са заступником Счепановским не полемизујем радо, јер ми је жао, кад морам говорити против којег члана пољскога народа. Држање Пољака је такво, да је готово оправдано понашање Руса против њих. За руске прогоне, ако их има, сматрају Пољаци тако рекући Младочехе одговорнима. Зар смо ми руски генерали и жандари? Пољаци би по оном, што трпе њихови сународњаци у Немачкој и Русији, могли измерити страдање ческога народа. Како се онда може говорити о словенској узајамности? Жалосна је узајамност, кад Пољаци одобравају изузетне мере у Ческој. — Као увек, тако се и овај пут пријавио кнез Шварценберг неприправан за реч. О овом говорнику говори са тугом, као онај, који се преварио о једном човеку. Старога Шварценберга кује чески народ у звезде, а о његовој се деци разочарао. Кнез Шварценберг иде кривом стазом. Могло би се још догодити, ако пође овако даље, да ће кнез постати данас сутра немачки националац. Пољско племство не би могло у овако одлучном часу оставити народа, како му је то јуче рекао један седи Пољак.

Др. Херолд полемизује за тим с неким предговорницима и доказује, како би се Аустрија само ојачала, кад би јој народи били задовољни.

ГРАЂА ЗА ИСТОРИЈУ СРПСКОГ ПОКРЕТА 1848. ГОДИНЕ.

ПРИКАЗУЈЕ — Ш — Ј —

Приступ.

Године 1875., по нарочитој жељи нашег уваженог Нестора и угледног српског историчара г. Ал. Сандића, професора у Новом Саду, отпочео сам да штампам неке важније списе у „Гл. Народа“, који би могли да служе позваним као: грађа за историју срп. покрета 1848. год. Но како се поменути лист на скоро за тим преселио у „крило Аврамово“, то сам и ја са својим приказима престао на јавност излазити. То је био повод, да је цела моја још нештампана „Грађа“ ево све до сада лежала у дубоком сну заборава, док ју по ново г. Сандић не ускрсну.

Да би дакле искупио своју староме пријатељу задату поштену српску реч, крећем се, да продужим своје приказе у пошт. „Застави“, на чему имам да захвалим доброти и предусретљивости поштованог г. уредника.

Потребно је, да пре, него што пређем на саму ствар, приметим, да је почетак ниже штампаног протокола, одштампан у броју 52. „Гл. Народа“ поменуте године. Осим тога, нашао сам за целисходно, да на првом месту изнесем патријархова писма, што сам при првом приказу, изгубивши из вида, пропустио учинити. Ово чиним и с тога, што су неки писци „Историје покрета год. 1848.“ — а нарочито мој пријатељ г. Заре Здравковић — само онако овлаш сетили се човека родољуба, који је у оном бурном времену не само својим неуморимим радом, већ и са „шоцом“ у руци уз големе материјалне штете бранио српска права, док се ма против других, који у то време ваљушкајући се по меким миндерлуцима и пушећи тутун-дуван, тобоже славна дела до небеса узносе. Но о томе више у поговору, а сада прелазим на ствар.

I.

903.

Члену врховног суда при правителству Војводине Српске Г. Петру Стојшићу.

Имајући при устројавању правленија Војводине Српске способност и повјерениje народа пред очима, наименовао сам вас за

лазио у кругу своје обитељи. Најбољи и најпаметнији људи признаше, да им је највеће уживање у кругу обитељи своје. Па где ће и наћи човек након дневнога рада најслађе одмаралиште, ако не у чистој, уредној кући, где све мирише дахом честите женске душе.

Један сретан човек, коме је удес дао за другарицу честиту жену, рече:

„Када ступим на кућни праг, свака ме худа мисао остави.“

А други опет рече:

„Нема, што би човека намрштена, чангрижљива боље разведрило, него да се здружи с племенитом женом.“

Таква је жена прави углед човеку у животу: како у злу, тако и у добру. Она му је утека, дика, вазда верна другарица и бодритељица.

*

Такву жену дивно описује неумрли приповедач К. Лазаревић у својој приповеци: „Први пут с оцем на јутрење“.

Ја ћу некоја места одатле да испишем, да те упозорим, како је добра жена своме мужу прави анђео чувар.

У почетку брачнога живота беше Митар ваљан супруг. Пио је врло мало и то само вино. Ракију, и кад огледа купи, испљује, па накисели лице. Ну касније упознао се с неким лолама, који га привукоше злој намери: карти. Карта је проклетство за породицу. Супруг карташ занемари не само своје послове, него и жену и децу. Мало по мало Митар пошао по злу и његово лепо имање почело се крњити. То је његовој жени пола века укинуло. Плаче неких пута да свисне. Митар би кад и кад донео пуне џепове дуката, али његова жена није то хтела ни погледати. То је проклето, то је ђаволско, говораше. То ће ђаво однети како је и донео.

Жена га често саветује:

„Митре, тако ти бога, тако ти ове наше деце, остави се, брате, друговања с ђаволом. Ко се њега држи, губи и овај и онај свет. Ено ти Јове карташа, па гледај! Онакав газда, па сада спао на то, да преврће туђу шишарицу и да по селима купује за Чивуте свиње. Зар ти, за бога, није жао, до под старе дане чекаш кору хлеба од другога и да ова мала деца служе туђину! Остави се, брате, тако ти наше нејачи, проклете карте. Знаш, да смо ми на нашој грбачи стекли ово мало крова над главом, па зар да ме којекакве изелице из мога добра истерају! Тај занат од бога је проклет!

Но Митар не слуша саветовања своје забринуте жене, јер му карта сасма мозгом завртула. На послетку се сасма од куће отпади.

Једне ноћи изгубио је све.

Дошао је у собу, погледао жену и децу, и мислећи, да све спава, изађе на поље. Стаде најзад под крод од амбар, па извади пиштољ, али у исти трен створи се пред њим његов анђео чувар, жена његова. Пренерази се човек, упрьо у њу поглед, па се заблене.

„Митре, брате, господару мој, шта си то наумио?

Он стоји као свећа, шупљим погледом гледа жену, а глас му као разбијено звоно.

„Иди, Марице! Остави ме, ја сам пропао!

„Како си пропао, господару, бог с тобом! Шта говориш тако!“

„Све сам дао“, рече он, па рашири руке.

„Па ако си, брате, ти си и стекао“.

Човек устукну један корак, па се загледа у жену.

„Ама све“, рече, „све, све!“

„Па нека!“ рече жена.

„И коња.“

„Кљусину.“

„И ливаду!“

„Пустолину.“

Он се примаче жени. Гледа јој у очи, чисто прожиже. Она као један божји светац.

„И кућу,“ рече он па разрогачи очи.

„Ако си!“ рече жена, „само да си ти жив и здрав.“

„Марице!“

„Митре!“

„Шта ти то велиш, Марице?“

„Велим: да бог поживи тебе и ону нашу дечурлију. Није нас хранила ни кућа ни ливада, него ти хранитељу наш. Не ћемо ми бити ни једно гладни, док си ти међу нама.

Митар као да се мало занесе, па се наслони лактом на раме женино.

„Марице,“ поче он, „зар ти?“ загрцну се, покри очи рукама, па ућута.

Жена га ухвати за руку.

„Кад смо се ми узели — вели — несмо имали ништа осим оне пањаве, једне тепсије и два три корита, а данас — хвала богу — пуна кућа. Па зар смо ми неки престари људи? Здрави смо, хвала богу, а здрава нам и дечица. Молићемо се, па радити.

„Као поштени људи.“

„Ниси ти неки туђез, као што има људи. Не дам ја твојих руку за никакво благо.“

„Па ћемо опет стећи кућу.“

„Извешћемо нашу децу на прави пут.“

„Па ме не ће мртва проклињати.“

„Оди, да их видиш.“ —

Ето ти, драга посестримо, лепа примера, како разборита жена може уздигнути човека, који се већ пропалим држао. Вазда истините остају речи: Ко је добио ваљану жену, добио је највеће благо, које је вредније и од бисера, злата и драгог камења.

*

Ако је честитом човеку потребна другарица, да остану и на даље честити, да што више у честитости уз напредују, то је куд и камо потребнија онима, који свој живот проводе неуредно, неупотребљавајући га на то, да живе тако, како би били од користи себи, општини и држави; који је узајмио новац, па не мисли на то, да треба камате плаћати, а на послетку и главницу повратити. Таквима је женидба једини управо спас. Честита, паметна жена знаће их својим благим поступањем извести на праву стазу. То ће постићи тиме, што ће му бити најбољим саветником, а њезина природна докучивост знаће га свагда на добро навести, док остављен сам себи, бог зна, куда би блудио. Она треба да је мила његову оку, повољна његовој ћуди, а кућу да учини честитим и угодним местом, тако да јој муж не буде могао наћи бољег, угоднијег места. Таква кућа ће му омилити и биће му најмилије уточиште. Друга места и пређашња друштва згадиће му се, и он не ће моћи доста небу захвалити, што га је помоћу ваљане жене извело на прави пут.

Ево ти примера.

Самуило Распикућа беше права сеоска лола. То

члена врховног суда, и по устројенију истог правленија от 4. тек. Nr. 898. позивам вас, да похитате што пре, на ово опредјеленије у Вел. Бечкерек.

У Вел. Кикинди 7. февруарија 1849.

Патријарх, управитељ Војводине,
Јосиф, с. р.

II.

933. Патријарх-управитељ.

Председатељу Народног Правосудија Господину Петру Стојшићу, у Карловци.

По нарочитом куриру.

По показаној потреби, ја сам за добро нашао вас за управитеља Старо-Бечејског окружија поставити и вама повјерити устројеније тамошњег окружија и мјестни одбора!

Желећи вам на тај конац дати потребна писмена устројенија, наставленија и пуномоћија, позивам вас, да се одма на пут спремите, најскорије к мени овамо доћи похитате.

У Вел. Кикинди 9. февруариа 1849.

Патријарх, управитељ војводине србске
Јосиф, с. р.

III.

Протокол*) Окружног Управитељства Старо-Бечејског од 17. февруарија 1849.

6.

Да би се за мјестни одбор Старо-Бечејски способна лица изабрати и поставити могла — позивају се званично г.г. мјесни Ст.-Бечејски пароси, да до 20. т. м. фебруара списак онакови лица, која се и способностију и моралним поведењем одликују, управитељству овом потиског Ст. Бечејског округа припошљу.

Засједаније 19. фебруара 1849. године у Фелдварду држано.

7.

Одбор местни фелдварски данас у присуствију млогочисленог народа устројени састоји се из следећих лица:

Председатељ Урош Еремић. Членови: Урош Војновић, Аца Данилов, Урош Коварски, Јован Ћирић, Аца Анђелин. Почасни: Филип Хариш, Јоца Михајловић полиције комесар и Софроније Стојадиновић, дјеловодитељ.

8.

Будући да бливу друма Фелдварског стојећа каменита вешала грову вадају, — налаже се местном пододбору ст. бечејском, да иста вешала без сваког одлагања срушити, материјал продати, и новце неотложно у народну касу путем управитељства овог окружног унети има.

9.

Да се многи немирни духови и општеству ст. бечејском против устројенија местне власти појавили, окр. управитељству оном званично до знања доношни, — јавити пододбору ст. бечејском: да се рок устројенија местне власти за 21. фебруар о. г. опредјељен, из призренија тог, на даље одлаже.

10.

Будући је војена команда ст. кањишка из нерегуларни и ненаоружани војника састојећу се асистенцију, која се у случају нужде отњуд употребити не може, послала — од стране управитељства овог повторително позвати исту војену команду, да високој Његове Светости г. патријарха у смотренију том издадој заповести или за доста учини, или у противном случају да се писмено изјасни зашто не ће.

11.

Мјестни одбор ст. бечејски на прошњу Јована Заболског подноси своју информацију, у сљедству које — налаже се и даље истом местном одбору, да вопросну ствар строжије изсљедивши, пресуди, и, управитељство ово о томе писмено извести.

12.

Мјестни одбор ст. бечејски подноси своју информацију у смотренију прошенија Алаина, Јевреја сентомашког, који је из узрока јединствено тог, што се са неким сентомашким трговцима рачунати има, под затвор стављен, у сљедству које — налаже се мјестном одбору ст. бечејском, да истог Јевреја, будући да тужба против њега учињена не спада под криминално јемство г. Василија Поповића житеља ст. бечејског, и донде док му се ствар његова судејским путем не извиди и не пресуди, из затвора слободна одпусти.

У Сенти 23. фебруара 1849.

13.

Данас у присуствију гг. свештеника и општества сенћанског, устројен је одбор мјестни, који се из сљедујући лица састоји: председатеља Мојсила Загорице. Чланова: Саве Вујића, Стевана Бадрљице, Александра Зубановића, Илије Тешића, Лазара Пецарског, Исака Јуришина. Почасни чланови: Новак Славнић и Петар Борђошки. Касир Ђорђе Вујић; форшпан комесар Јован Брановачки; полиције комесар Александер Малешевић; економ над раном Павле Зубановић; сиротињски отац Коста Живановић; дјеловодитељ Јован Ђорђевић и Андрија Николић; писар Јован Вујић.

Сви ови положивши заклетву, у дужности су своје уведени. Даље постављено је и избрано обчество од 65 лица. Предсједатељ Самуило Арадски. (Число народа срп. сенћанског до 3000.)

14.

Војена команда ст. кањишка по примљеном под числом 10. овог записника одавде званичног позива, шаље 30 које белоцркванског граничара, које Шајкаша под командом ц. к. лајтнанта г. Андрије Димитров асистенцију на тај начин, да се исти војници, кад потреба престане, на своје опредјеленије натраг вратити имају. — Служи за знање.

*) Овај протокол приказујем по концепту. Оригинал је на захтевање генерала Мајерхофера, Мзаступни врховног суда председник Петар Стојшић, предао капетану Ђурићу и Александру Стојачковићу. Ко би нам знао казати, где су ти оригинали?

КРУПНА РЕЧ!

Нови Сад, 7. (19.) децем.

Као што из најпоузданијег извора дознајемо, састали су се заступници Срба, Словака и Румуна, што припадају земљама круне св. Стевана, у месецу новембру и одржали поверљиву конференцију, те су ради припреме за заједнички политички програм и поступак учинили потребне кораке и закључили, да се одржи конгрес народности.

Основне црте, које би за утврђивање заједничког политичког програма као подлога служиле, садржавају између других утаначених тачака и ове:

Одржање и интегритет земаља круне св. Стевана;

солидарни поступак у свима народносним-политичним питањима;

стварно спровађање закона о народности и проширење права за народности;

омогућивање непосредног додира са круном;

уважање општег, непосредног, тајног права гласања и

уклоњење досадашње поделе на изборне срезове;

донашање слободоумног закона о јавним зборовима и удружењима;

најзад уздржавање од избора за државни сабор, док садашње неправедне прилике постоје.

А све то законитим путем.

Ми ову вест неописаним одушевлењем поздрављамо, и уверени смо, да ће заједнички програм и конгрес народности утаначити нову еру у овој земљи, да тиме почињу за нас Србе и остале народности нови дани. Истина, ти нови дани значе нову борбу, — али из те борбе родиће се нове прилике, нов живот, нова срећа и благостање за све народе ове наше лепе домовине.

У овом заносу даљих речи немамо, а Срби ће показати, да умеју бити први на мегдану!

Народна привреда.

Да се прибрано семе боље очува. Да семе своју клицавост дуже одржи и да се у опште боље очува, не треба га никад држати на оном месту, где се температура нагло мења, јер нагла промена температуре врло штетно упливише на семе, нарочито од поврћа. У опште су за чување сваковрсног семена најбоље ладне и суве одаје.

Против мрави. Против мрави препоручују дебели терпетин. Тако нпр. да не иду мрави на цвеће у саксијама, треба саксије при дну намазати 3—4 сантиметра широко терпетином. У место терпетина може се узети и катрана.

Да се суво месо дуго одржи. Суво месо, шунке и суве кобасице, можемо на следећи начин врло дуго одржати да се не укваре; али пре свега треба да је свако парче добро суво и надимљено. Узми једно сандуче, ил' буренце, па га изнутра добро облепи хартијом. На дно метни добро миришљавог сена, а по њему сложи чисто убрисано, и, као што рекох, добро суво месо итд., али тако, да међу појединим комађем остане по мало празнине, да се и ту може по мало ситнијег сена угурати. Ово наслагано месо треба опет покрити сеном, и тако све дотле, док сандук не напунимо, а кад га напунимо, треба га добро заковати и на ладно, суво место сместити. На овај ће се начин месо врло дуго одржати сочно, не ће се упрелавити и не ће се угагричити.

Дрвени угаљ помаже гојењу живине. Гојење пловака (патака), гусака и остале живине, може знатно да се ускори, кад се дневно с обичном храном помеша на тренипу иструвене мркве (шаргарепе). Али ће се знатно пре и боље угојити, кад се у пијаћу воду баци по неки комад од пепела очишћеног дрвеног угља — ћумура. Дрвени угаљ, не само да ускорава сваривање хране, него у опште много доприноси здрављу наше живине. И месо је од такове живине мекше и укусније. Али је много боље, и цел се боље постиже, кад се чист угаљ у прах стуче и с раном помеша, а у воду крупније комаће метне, које живина непрестано пипка. И за свиње је угаљ изврсно средство за унапређење гојазни, јер кад се у рану помеша по мало стученог угља, свинче боље једе, боље се и пре угоји.

Да сачуваш зелене краставце. Ово сам опробао прошле године. Краставац мора бити сасвим зелен, здрав и ни у колико и нигде не сме бити убијен ни повређен. Чим га узбереш, убриши га чистом меком крпом, па га онда намажи беланцетом од јајета. Тако премазан краставац остави негде да дубке постоји (прислони га негде), док се беланце на њему сасвим добро не осуши. Кад се осуши, онда га зави у хартију, остави негде на сасвим суво, ладно место. На овај начин очувао сам их баш до Божића.

Вести из места и са стране.

Духовни концерат у Панчеву. Панчевачко српско црквено певачко друштво приређује у Панчеву на дан 13. (25.) децембра 1893. у дворани св-савског дома седми духовни концерт у корист сиротињског фонда тамошње срп. прав. црк. општине. Распоред: 1) Бортнянскій Дм. „Да воскреснетъ Богъ", концертни псалам за мешовита хор. 2) Народно „Хвалите", глас 7. пева Коста Живановић, ученик. 3) Львовъ А. Т. „Возлюблю тя Господи". концертни псалам за мешов. хор са тенор соло. 4) Топаловић М. „Ірмосъ на воскресеніе Христово", глас I. народни напев. 5) Малашкинъ Л. Д. „Нынѣ силы", меш. хор. 6) Народно „Достойно" глас 8. пева гђа Марија Вукићевићка. 7) Давыдовъ Ст. „Обновляйся новый Іерусалиме", концертна стихира на „Освященіе храма".

Погреб Др. Лазе Докића. У суботу по подне предати су матери земљи смртни остаци покојнога др. Лазе докића с таквим почастима и таквим учешћем народа, какве редак син своје домовине заслужи. Око један сахат по подне пред железничком станицом стајала је војска, све корпорације, сви ђаци и непрегледна маса света. У то време дошао је на станицу и краљ Александар да предусретне мртве остатке свога омиљеног учитеља и васпитача. А у час и четврт тачно стигао је воз. На перону су дочекали тело краљ, Митрополит Михаило са свештенством, народна скупштина и многобројни великодостојници замаљски. После свечаног опела изнет је сандук и положен на мртвачка кола, која се украсише венцима. Уз тужне звуке мртвачког марша, кренуо се спровод одређеним улицама саборној цркви, Од силнога света ишло се необично лагано. Док је врх пратње допирао до поп-Лукине улице, крај јој се још ниј био кренуо... Напред је ишао један део војске, па за њим крст, ордени, које су носили три официра, за њима војници с једне и с друге стране, па певачке дружине са заставама у црно завијеним, ђаци учитељске школе, богословије, в. школе, а за тим свештенство са митрополитом, па кола с телом покојниковим. Поред кола носили су свеће државни саветници и нар. посланици, за колима је ишла породица покојникова, дипломатско тело, народни посланици и сви држав-

---

је знало цело село Босиљево. Пијаница, бојџија, псовач, у опште наклоњен сваком злу. За рана је изгубио родитеље; његовим васпитањем није имао ко да управља, па се дете злу дало. Кад је одрастао, предали му очевину, а он место да се окућио, стао водити још разврратнији живот тако, да је већ био спао готово на ништа. Срећа његова, упознао се с једном сиромашном али паметном девојком, коју је тако замиловао, да се њом и оженио. Цело Босиљево жалило је девојку, јер је мислило, да ће уз таква мужа несретно проћи. Но девојка бејаше разборита, знала Самујила окренути на своју, и гле, он постаде узоран супруг, ваљан раденик. На послетку су се окућили, изродили децу и ваљано васпитали.

Он сам приповеда ово:

„Бејах распикућа, пијаница и шта ти ја знам, шта све не. Бејаше све, само ништа добро. Да сам био наставио тај живот, био бих можда и до вешала дошао; али женидба ме спасла. Имадох срећу и намерих се на ћерку сиромашних, али честитих родитеља. Венчасмо се у сиромаштву. Ја несам имао ништа, али она имаше много: поштено срце, здрав разум и књигу библијских приповедака. То јој бејаше сав мираз, али мираз, који је много вредио. Читајући те приповетке и слушајући поуку своје жене, ја постадох сасма други човек. Двадесет је година протекло, што у заједници живимо и ја никада не могу доста да се наблагодарим небу, што ме усрећило тако племенитом женом."

*

Добра је жена чврст штап, на који се с потпуном извесношћу можемо да ослонимо, када нас бије непогода живота Њена љубав, њена помоћ никад нам није на одмет, а тек нужда нам право покаже, колико смо добро у жени стекли.

Један човек о својој жени приповеда:

„У низу дугих година живовања осведочио сам се, да је моја другарица била таква, каква се управо мени хтела. Која би се друга знала окренути код толиких замршених послова моје куће? Која би се била непорочна задржала пред светом? Која би кроз толике опасности неустрашиво гледала, високо држећи главу и мене подупирући!"

О другој се некој жени приповеда:

„Сем тога, што је умела потпомагати у тешким пословима свога мужа, она му је била и најбоља тешитељица. Високо је знала ценити памет свога мужа и љубазно га храбрећи, разведрила га и осоколила, да поново прегне за оним, што му се целога живота измицало. Опаса га видокругом наде и веселости, а њезина љубав никада тако дивно не сину, као над постељом болесна мужа."

*

Ваљану супругу знаће муж високо ценити. Он ће је мило назвати другом својом и не ће је никада ни једном речи понизити. Они ће бити у кући равноправни, ни једно не ће осећати превласти над другим. У њиховој кући цареваће љубав и међусобно поштовање. Кућа, у којој нема љубави, не може да буде стан мира ни честитости.

Ваљани супрузи пропутоваће стазом живота, за руке се држећи и међусобно се подупирући, док њихове душе не полете к вечноме мировању.

Навешћу ти једну песму, која кратко, али потпуно садржава правила брачнога живота.

Вереник пева својој вереници:

Анђелче моје, хајдмо загрљени
Кроз свет и живот бола и милине,
К'о бршљан, што се на храсту зелени
И меким лишћем кору му облине;
Ко сузе две, два уздисаја лака —
Скупа — до жића и до света смака:
Ја свеђер с тобом, ти увек уза ме,
На свету, небу и сред гроба таме.

Не би добрим плодом уродило, када би муж хтео превласт над женом, или обратно. Онда би једно другом робовало, а не би се другом звао, те такав живот не би водио честитости. Човеку не може бити драга жена мушкобана, као и жени муж женскобана. За то се право каже, да не може бити праве честитости тамо, где је жена јако понижена. Где жену уз мужа веже ропски страх, а не веза племените љубави, тамо кућа не може бити школом карактера, такав брачни живот ништа не вреди, него је поштеноме само на терет.

*

Не могу пропустити, а да не упозорим на једну ствар, која може посве растровати породични живот, а то бива у томе случају, ако који од другова изневери заклетву верности. То ти је највеће зло у животу. Ако се жели уздржати крепосна свеза, треба да је муж такав као и жена, да се обоје чувају свега онога, што би могло отровати срце, значај и савест. Тога се отрова требају чувати, јер попију ли га једном, никада га више из себе не избацише, огорча им све мисли и сласти живота.

*

Живот човечји није без бола и погибли: сувише га оне облеђу. Брачни живот даје нам јачине, да те незгоде можемо храбро поднети. Он је стена, о коју се све незгоде одбијају. Ту се често види, како је брачни живот права благодет. Но ти потреси доносе собом и добрих последица, супружници се још већма приближе, а њихова веза постаје још чврстијом, брачни им живот још већма омили. Живот једнако задовољан и сретан размази нас, а да богме да нас ни не учи ценити брачну везу,

*

По смрти свога друга осети човек, какво је добро изгубио, које се више ничим не да надокнадити.

„Исповедити ми је, јадаше се неки супруг, када му је умрла жена, „да ми је овај тешки ударац са свим сломио дух. Свака друга несрећа мене би снажила у одлуци, да скршим сваку непогоду, која би ми на пут стала, али иза овога жалосног ударца сатрвен сам, без снаге сам. — Ја је узех, јер је љубљах, и што дуже живљасмо, све ми је милијом постајала. Напрежем се, да поднесем тај ударац, задан од стране небесног оца, али чини ми се, да се и мој последњи час приближује."

Када је једној жени умрло супруг, кога је веома волела и с којим је у животу много и радости и жалости поднела, покуша, би ли могла без њега живети, али јој се растужи и она пође за њим.

Друга опет жена, када јој јавише смрт супруга, рече боно:

„Свршено је! Брзо ћу и ја за њиме, јер на овоме свету немам више шта да тражим."

Веселиће ме, мила Зорице, ако сам успео, да те о том поучим, што ће ти омилити супружанске дужности. У осталом, познавајући добро твоју племенитост, ни часа не сумњам, да ћеш од своје стране допринети све оно, што условљава сретан братски живот, како ти и жели

твој **Јоца**.

ни великодостојници, а за њима друге корпорације и војска.... Венаца, све лепши од лепшега, било је 45. На првом месту био је венац краљев са натписом: Краљ Александар свом Докићу, па венац од чланова, владе, од клуба посланика радикалне странке, од државног савета, од главног одбора нар. рад. стран., од професора в. школе, од од лекарског друштва. и т. д. У два часа и четврт стигао је спровод у саборној цркви, камо је дошао и краљ, да присуствује опелу. Тело је унето и стављено на катафалк, украшен црнином. На опелу је чинодејствовало је 24 свештеника са митрополитом. После великог опела, на коме су на јектења одговаравале певачке дружине. Свештеник и народни посланик Марко Петровић изговорио је лепу беседу са овим мотом: „Азъ прославих тя на земли: дѣло совершихъ еже далъ еси мнѣ да сотворю“, који потпуно приликује за оцену Докићева рада. У 4 часа кренуо се тужни спровод од саборне цркве. За покојником иза породице ишао је краљ. Сровод се истим редом кренуо дубровачком, кнез Михаиловом и краљ-Милановом улицом, којима су масе народа стајале на тротоарима, из свију кућа множине света на њега гледале и после му се придружавале. Спровод се зауставно пред зградом председништва министатства, где је са балкона држао говор министар просвете Др. Миланко Веснић. За тим се спровод даље кренуо. Краљ је пратио још непрестано свога драгог учитеља. У Обреновој улици се краљ опрости са покојником и упутио у Двор, а спровод је дошао до чесме у фишегџијску улицу и ту се зауставио Овде се у име другова покојникових из држ. савета опрости с њим. Пера Ђорђевић држ. саветник. Спровод се одавде кренуо на ново гробље, где је на гробу узео реч и у име лекарског друштва опростио се с покојником Др. Милан Јовановић. — лака му била српска земља, коју је толико љубио и за коју је толико радио.

Вести из Црне Горе. У Уцињу је сахрањен црногорски јунак, капетан Ђукан Газивода у 58. години. У ратовима 1858. и 1862. истицао се он као момче међу првим јунацима. И у последњем српско-турском рату одликовао се. За многобројне услуге добио је многе ордене и одликовања. Радоје Црногорац испевао је покојнику ову песмицу:

Што су пера? — Сломила се! Када не би за јунаке
Написала тужни уздах кад одлазе у облаке.

Кад одлазе пут гробова, а с овог се св'јета селе,
Зар да пера стоје н'ема и не кажу: јао леле?!

За то пиши перо моје и ако си доста тупо;
Ал' јунака изгубити из Србинства — то је скупо!

За то пиши перо моје, и последњи поздрав дадни,
Сад Ђукану Газиводи што одлази у гроб хладни

Који но је, као јунак, међу браћом живовао,
И витешки ка' стари му на мегдане војевао.

— Између Порте и црногорске владе постигнут је споразуи због нападаја Арбанаса на црногорског изасланика. Вође арбанашке, које су изазвале овај нападај, кажњене су.

Српска и француска скупштина. На предлог посланика Ђ. Анђелковића, у след страшног атентата у француској комори, српска народна скупштина у Београду је једногласно решила, у својој седници од 1. ов. мес., да се француској комори пошље изјава сажаљења. Председништво је ту одлуку извршило овом депешом: Г. Дипи-у, председнику француске коморе, Париз. По предлогу посланика Анђелковића, српска народна скупштина на данашњем свом састанку овластила ме је изјавити своје искрено жаљење за догађај од 27. новембра (9. дец.) у средини дома француске коморе, као и своје дивљење и штовање према председнику коморе г. Дипи-у за његово стојичко држање у томе тешком тренутку. Потпредседник нар. скупштине, Дим Катић. — На ово је стигао овај брзојавни одговор: Госп. Катићу, потпредседнику срп. нар. скупштине, Београд. Имао сам част, у сред најбурнијег пљескања француске коморе, прочитати брзојав, који исказује осећаје наклоности српске нар. скупштине. Мени је француска комора наложила умолити вас, да код српске народне скупштине будете тумач њеног живог признања, а у исто доба топло захваљујем на изјави упућеној мојој личности. Председник коморе, Шарл Дипи.

Успомене на Јосифа Панчића. Српска кр. академија изаслала је свога члана дра Клерића и Жујовића, професоре велике школе, да је заступају у свечаној седници мађарске академије у Будимпешти, у којој је држан свечани говор у успомену пок. Јосифа Панчића. Овој свечаној седници присуствовали су многи академици, генерални конзул из Србије Кристић, секретар посланства Иванић и многи ђаци са универзитета.

Битка о избору. У Мраморку су бирачи незадовољни били при избору кнеза и подигли су се против власти, те напали жандаре. На то су жандари просули ватру. Од бирача остала су на месту два Србина мртва, а четир тешко рањена. — Жалосна је то опћинска управа, која ни кнеза није у стању да „постави“ без проливања крви!

Нешто о последњем атентату у Француској. Пред истражним судијом атентатор Вељан је исказао, да је од једног имућног анархисте добио 100 франака. Он је тада иступио из службе, најмио је једну собицу, купио два мала гвоздена лонца и набавио разне хемикалије. Да се не би због тога на њега подозревало, пријавио се на полицијској листи као бојација. Требало му је две недеље, док је зготовио бомбу и док је хемијске елементе спојио. Вељан је унео у скупштинску зграду бомбу припасав је вуненим платном уз трбух. У истражној болници, где се Вељан налази, он долази у додир само са својим чуваром. Ексер, који му се дубоко био зарио у тело, извађен је и његово се здравље знатно поправља Вељан говори мало, али за то врло вредно чита књиге из болничке библиотеке. Гвожђар Милет, у чијем је дућану Вељан купио ексере за бомбу, исказао је ово: У очи самог атентата, у вече, дошао је у мој дућан један мени непознат човек и искао је килограм ексера са великом главом и док сам ја пакет мерио рече он: „Не ће бити доста, дајте ми још пола килограма“. За тим је исплатио $1\frac{1}{2}$ франак и отишао.

Кратке вести. У Цириху се на св. Николу распростирао проглас анархиста. У прогласу се позивају сви раденици, да на грозан начин дају израза свом незадовољству против данашњег друштвеног стања.

— Професор Садекци из Балашфалве доказивао је румунским ђацима на излету у Клужу, да мађарска и румунска просвета треба вазда да стоји једна уз другу. Мађарско-румунско пријатељство има смер, да спречи раширење Словенства. — Доцкан се подигао високоучени, да истргне Румуне из немађарске заједнице!

— За споменик пок. министру трговине Гаври Барошу скупљено је у Угарској 80.000 форината.

— Грчки државни дуг износи 726 милијуна драхма. На сваког грчког поданика долази од дуга 330 драхма, а то је у нашем новцу 165 форината. — Међер су Грци по дугу са свим близу Аустро-Угарској и њезиним „сретним“ поданицима.

— Ових дана навршило се 100 година, како је топнички капетан, а доцније цар француски Наполеон Бонапарте освојио 1793. Тулон од Енглеза и Шпањолаца.

Трговина.

Нови Сад, 9. децем. Пшеница прве каквоће 7 ф. 10 н. Пшеница средња 6 ф. 80 н. Пшеница лакша роба 6 ф. 50—80 н. Наполица 6 ф. 30—50 н. Јечам 5 ф. 50 н. Зоб 7 ф. — н. до — ф. Нови у зрну кукуруз 4 ф. — н. Кукуруз у клипових 2 фор. 70—80 новч. Маст 48 ф. Сланина сува 50 ф., дебела паљена 52 ф. Све од 100 килограма.

Свињи угојени тешки	36—37	н
„ средњи	35——	н.
„ лаки	32	н.

Све од 1 килограма.

Теоци	10—25 ф.	по комаду.
Јагњци	—·— ф.	по пару.
Овци	8—12 ф.	„

*

Стање воде под Новим Садом.

8. децембра била је 1·18 мет., а 9. децембра 1·10 мет.

*

Беч, 19. децембра п. р. (Ориг. извештај са марвеног вашара на св. Марксу од фирме Т. Бајић и Г. Остојић.) На данашњем вашару било је пријављено 10·481 ком., а дошло је 3256 ком. млађе врсте и 7016 комада угојених мађарског соја. Свега 10.272 комада дотерано.

Трговина код великог догона спора.

Продавало се:

Прима роба	41—42	нов.
Средња „	37—39	н.
Сремска „	37—	н.
Назимад „	36—40—44	н.

Ово су цене од килограма живо мерено, изузимајући потрошарину.

Цена је сланини 46 ф.
„ „ масти . 50 ф. Све од 100 кгр.

*

Будимпешта, 4. (16.) дец. Трговачки извештај комисионе радње за жито и производе Давида М. Амара.

Време у погледу прве половине дец. доста је благо и кишовито, а треба већ да буде хладније и усеве да покрива снег.

Стање овдашње житарске пијаце није се променило прошле недеље, само се у неколико поправило расположење у иноземству, али при концу недеље опет наступила лабавост.

Радња готовом робом отпочела је првог дана прилично живо и чврсто, при том млинови куповали су 40000 мц., али мало по мало, воља за куповање опадала је и при крају недеље тенденција врло мирна са непромењеним ценама Промет од 120.000 мц. Довоз 122.000 мц. Извоз 658 мц.

Обрт српском пшеницом био је слаб. Продавано је: Пшеница тешка 75 кгр. по 6 ф. 35 н. и 75 кгр. 6 ф. 37 н.

Кукуруз стари по 5 ф. 25—30 н. нови 4 ф. 35 до 40 н. у Штајнбруху 4 ф. 45—50 н. Јечам 5 ф. 80 н. до 6 ф. 10 н. бољи 6 ф. 20—40 н. Раж 5 ф. 65—75 н. Зоб 6 ф. 85 н. до 7 ф. 25 н.

Термини лабави, закључено: Пшеница за пролеће 7 ф. 42 н., за јесен 7 ф. 65 н. Зоб за пролеће 6 ф. 74 н. Кукуруз за мај-јуни 4 ф. 99 н. Репица за авг.-септ 12 ф. 10 н.

Шљиве. Расположење беше пријатније, тражене су узанц и стотинке, на против 85 ком. остале су занемарене.

Данас бележимо: Српске узанц 4 ф. 25 до 50 н. 100 к. 6 ф. 37 н. 85 к. 10 ф. 25 н. Босанске узанц 5 ф. 100 ком. 6 ф 50 н. 85 ком. 10 ф. 25 н.

Пекмез славонски 14 ф. 50 н., српски 12 ф. до 12 ф. 50 н.

Свињска маст 52 ф. 50 н. Све од 100 кгр.

Новије вести.

Ко је учинио атентат у позришту у Барцелони. Из Барцелоне, а преко Мадрида јављају, да је ухапшени анархиста Јосиф Кодина признао, да је он извршио атентат у барцелонином позришту. Казао је и сукривце, а изјавио је, да је он зготовио и ону бомбу атентатора Паласа. У след тог признања је полиција предузела нова затварања. Кодину су ухватили помоћу милоснице једног од сукриваца му, који се са истом споречкао.

Атентат са динамитом. У Раковцу, близу Прага, извршен је пред кућом тамошњег адвоката Волфа атентат са динамитом. Вратнице врата и прозори на кући су разбијени, међу тим није нико погинуо. Не зна се, ко је извршио атентат и какве су побуде биле.

Из Шпаније. Министар-председник, ђенерал Сагаста подвргао се лекарској операцији у след тога, што је сломио кост. — Жена гувернера од Вљадолида добила је неки сандук са натписом: Божићни поклон. Унутри је била пакленa справа.

БРЗОЈАВ „ЗАСТАВИ.“

Рума. (Стигао у среду у $4\frac{1}{2}$ сахата по п.) Борба при избору жестока. При крају победили они. Наша је морална победа. Несвршенн Ђак Адамовић добио 693 гласа, др. Миша Михајловић 425. Сви Срби осим зависних и неколико одметника гласаше за дра Мишу Михајловића. При избору присутни били поджупан и котарски предстојник. Полиција је са своје стране чинила своје, да владин миљеник продре. У народу неописано одушевљење, што се сви Срби бирачи нашли уз кандидата самосталне (радикалне) странке, дра Мишу Михајловића.

Прилози за пострадале Ловране.

На наш позив, да се за нашу браћу, Ловранске погорелце, где је до 80 српских породица без куће и крова остало, у српском народу купе прилози, стигли су нам даље још и ови прилози:

1. Ст. Паланка. Скупио др. Милоје Милојевић. Приложише: Марко Марцикић, трговац 4 круне, др. Милоје Милојевић, адвокат 2 кр., Мита Дугајлић 1 кр., Лука Мишков 1. кр. Свега 8 круна.

2. Скупио за погореле Ловране др. Миливој Миладиновић из Ср. Карловаца. Приложише: Г. г. Лазар Маринковић опћ. бележ. из Ботоша (Банат) 10 круна.

По 4 круне: Перо Драгичевић, трговац из Градачца (Босна), Др. Ђорђе Красојевић, адвокат из Карловаца, Петар Веселиновић, управ. нар. задруге из Карловаца, Стеван Ристић, адв. из Карловаца, Др. Миша Михајловић, лекар из Карловаца.

По 2 круне др. Миливој Миладиновић, адвокатски перовођа из Карловаца, Мика Петровић, трговац из Прњавора (Босна), Михајло Чолић, слушалац шумарске академије из Митровице, Јелисавета Ђешевић, попадија из Пожаревца (Србија), Владислав Илић, трг. из Београда, Милан Илић, механџија из Градишке (Босна), Ђура Н. Гавела, гостион. из Липика, Ђорђе Петровић, пор. официјал из Тешња (Босна), Велизар Милијевић, провизор (лекарнички) из Липика, Стеван Станковић, срп. правосл. учитељ из Беловара, Милан Божић, свршени шумар. академик из Сомбора.

Укупно . .	60 кр. — пот.
Овоме долази у 166 бр. „Заставе“ исказаних	1306 кр. 10 пот.
Свега до сад у „Заст.“ исказано:	**1366** кр. **10** пот.

Захваљујући овим у име пострадалих свима племенитим прилагачима, позивамо поново наш народ, да овим невољницима, ма и најмање прилоге у писму пошаље. **„Ур. Заставе“.**

Препорука.

Овдашња кројачка радионица свештеничког и мушког одела **Милутина Соколовића** израдила је, уз врло умерену цену, **два барјака** за св. алмашку цркву новосадску на потпуно задовољство потписаног.

Поводом тим препоручујем горњу радионицу свакоме, који њена посла устреба, јер је умерена у цени и изврсна у изради повереног јој посла.

У Новом Саду 8. децембра 1893.

Ђока Сланкаменац
I. тутор алмашке цркве.

ОГЛАСИ.

ЦИРКУС ХЕНРИ, НОВИ САД
у новосаграђеној и грејаној згради на Хану.

Сваки дан у $\frac{1}{2}8$ сах. у вече велика представа. У недељу 24. децембра само једна представа у $\frac{1}{2}4$ сах. после подне. У понедељак 25. децомбра први дан римокатоличког Божића, 2 представе у $\frac{1}{2}4$ сата после подне и $\frac{1}{2}8$ у вече. У уторак и друге дане — сваки дан и при непогодном времену представе. Суделују само вештаци и вештакиње првог реда. Приређивање у уметничком јахању и дресуре коња. Приказивање чудног слона Блондина, најбоље дресиране животиње на свету. Приказивање балета од 14 младих дама. Комични прикази 6 клауна и блесастог Аугуста. Приказивање великих пантомина са 70 особа. Ближи програм дневно на цедуљама. Пошто је друштво само у пролазу овде, те се не ће дуго бавити, то моли управа, да поштована публика његово овдашње подузеће благовољно потпомогне многобројном посетом. 1—1

Продајем на вечито

Моју кућу са четири лепе собе, велики дућан, велику кухињу, леп чардак и магацин, две штале и више лепих зграда, на главноме друму, близу цркве, згодно место за трговину и економију. Уз кућу продајем 22 јутра прве класе добро гнојене ораће земље, и један потпуно здрав, седам јутара велик млад виноград, у истоме лепа кућа, положај равновис, добро нагнојен, може евентуално добра ораћа земља бити. Платежни услови са свим повољни.

Обратити се треба на поседника **Виљема Розенберга, Бачинци у Срему.** 1—3

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА
МИЛЕНКА НИКОЛАЈЕВИЋА
У РУМИ
треба помоћника. Ступити може одмах или у току од шест недеља. 1—2

ШПЕЦЕРАЈСКА РАДЊА
С. НЕНАДОВИЋА
У ИНЂИЈИ 1—2
потребује млађег помоћника који немачки и мађарски говори. Ступање одма.

ГВОЖЂАРСКА РАДЊА
ДАНИЛА ГЕРГУРОВА
У СОМБОРУ 3 3
потребује вештог старијег спомоћника. Рефлектанти морају осим српског, потпуно владати немачким и мађарским језиком. **Својеручно** написане понуде ваља на исту тврдку упутити. — Ступати треба **до 1-вог а најдаље 15. јануара 1894.** по нов. к.

ТРАЖИМ

једног настојника, који би 120 лапаца земље у Путинци (Срем) лежећих обделавао. Плата је годишња 360 фор. у готовом, 600 клг. жита, слободан стан и огрев. Способни нека се обрате **Неци Симоновићу** Ириг (Срем).

Уједно јављам, да сам вољан исту земљу на три године и под аренду издати. 2—3

ГВОЖЂАРСКА И ШПЕЦЕРАЈСКА РАДЊА
ЛАЗАРА М. ЈАНКОВИЋА
У ТИТЕЛУ
потребује два спомоћника. Ступити могу одмах. 3—3

МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА
ИЛИЈЕ ДЕМЕТРОВИЋА
У ВУКОВАРУ 3—3
потребује једног ваљаног помоћника, који је добар продавац и који осим српског језика потпуно немачки и мађарски говори.

Само је онда прави, ако је троугаста боца са означеним окрајцима (црвеном и црном штампом на жутој хартији) облепљена.

ДО САДА ЈОШ НЕНАДМАШЕНО.
В. МАГЕРА
права, очишћена

МАСТ ОД РИБИЈЕ ЈЕТРЕ (LEBERTHRAN)
у законом зачепљеној опреми
ВИЉЕМА МАГЕРА
у Бечу.

Испитано од првих медицинских ауторитета због **лаке сварљивости** и за децу препоручено и прописано, у свима случајевима где лекар с успехом намерава постићи ојачање целог организма, нарочито плућа и груди, поболшање сока и чишћење крви у опште — **флаша по 1 фор.** — на фабричном сложишту, **Беч, III./3., Heumarkt 3,** као и у највише апотека и спецерајских трговина, у аустро-угар. монархији праве ове масти добити.

Добити се може: У Новоме Саду код гг. Јов. Грозингера, апотекара; Браће Вагнера трговаца.

ГЛАВНО СТОВАРИШТЕ И ОТПРАВНИШТВО ЗА АУСТРО-УГАРСКУ
код
W. MAAGER, Wien,
III./3., Heumarkt 3.

Подражавања се судским путем прогањају.
7—18

ИДЕ ДОДАТАК.

„НАРОДНОСНО МУЧЕНИЧКО ТРОЈСТВО.“

Не дајмо се!

Под тим натписом доноси „Сегедински Дневник“ („Szegedi Napló“ број 295.) белешку, која овако гласи: „Сјајно друштво народносних мученика, који су у сегединском државном затвору, допунило се, те је данас потпуна целина. На окупу је мађарождерска света тројица: Румуни, Словаци и Срби — сви су по свом делању заступљени. Корен сачињавају Румуни, Мађаро-прождрљиви уредници ердељске „Трибуне“: Ширијан Русу, који је на 3 месеца осуђен, Септимијус Албини, који је на један месец и Виктор Балтес, који је на 2 недеље осуђен. Њима припада још Роман такође од „Трибуне“ (који је због „Реплике“ осуђен). Словачку народност заступа Светозар Хурбан са својом округлом једном годином. Данас је пак браћи мученицима придошао Србин Милан Поповић, који је на 8 дана осуђен. Са њиме је са свим потпуно постало тројство мученика. Друштво ово, које је за кратко време постало безопасно, посетили су данас оба браниоца из „Заставине“ парнице и Ђуро Чајда уредник словачких „Народних Новина“ из Турчанског Св. Мартина, који је у почаст „Заставиног“ слагача-уредника дошао у Сегедин. Вредно је знати из животописа данас осуђеног Поповића, да овај смерни слагач, који данас са славом издржава мучеништво то, већ од 25 година слаже чланке „Заставине“, што прождиру Мађаре. Двадесетпетогодишњицу своју дакле слави у државном затвору поред овације своје браћемученика.“ — Други један сегедински дневни лист „Сегедински Гласник“ („Szegedi hirado“, 294. бр.) под натписом „Народносна парница у Сегедину — „Заставин“ злочин“, пише ово: „Од наговештене братске, заједничке борбе народности против Мађара јуче се одиграо **први чин**, у којем су суделовали Срби, Румуни и Словаци. Само су још фалили умирени Саси.“

Ми ове ретке потписујемо, и зато смо дали овом нашем извештају „Заставине“ последње преске парнице, горњи натпис. Но могли смо јој, са тако истим правом, дати још и друге називе, који су јој опет Мађари дали. Када су се после обранбених беседа повукли поротници у своју собу да донесу одлуку (вердикт), онда су се многобројно присутни Мађари адвокати, лекари, новинари и т. д. искупили око браниоца дра Попа и дра Гаврише, претресајући разне утиске, које је парница произвела, те један сегедински врло упливни адвокат рече: „Ово је била права „битка за забавиште“; новинар пак један одговори, да би се са истим правом расправа могла назвати „Рат због „варварства“ учињеног словачкој деци“; трећи рече, да то беше „борба за народност“, а четврти, који је испао из листе поротника, уредник најугледнијег сегединског листа приказао се дру Гаврили речима: „ја сам шовиниста, тако ме бар називају“, а др. Гаврила му одговори: „а ја сам агитатор, као што ви Мађари то називате“, нашто речени узвикне: „Е, онда је оно данас био бој између шовиниста и агитатора“.

И по целом току ове замашне преске парнице, са свим је оправдан сваки од горњих назива.

Прелазимо на сам извештај о расправи.

Припрема.

У суботу 27. новембра (9. децембра), на дан расправе изашли су сви сегедински листови, рано у јутру и на врло угледним местима, неки на уводном месту донашаху чланке о овој „Заставиној“ парници, подсећајући на њу грађанство, припремајући поротнике и расположење духова, износећи значај и замашај данашње расправе. Од каквог је злокобног уређења наш данашњи поступак, види се и овом приликом. Далеко из Новог Сада долазе Срби у сасвим друге прилике и елементе, међу Мађаре у Сегедин, да им ови суде, који нити познају нас, нити наше прилике и осећаје и који не могу да се уживе у душевна расположења наша, па ипак они треба по свом душевном расположењу да изреку пресуду. Није ли то нешто неприродно, неправедно? И сегедински претерењачки мађарски листови учинили су све, да припреме душе поротника са непријатељским осећајима против листа, о којем су тек по некад чули, када су листови опет писали о каквој преској парници и против човека, кога никад нису видели, за кога никад нису чули, о чланку, који нико од њих читао није, а читати и не уме, јер му не разуме језика. Ти листови су наглашавали, како је ово прва сегединска поротна расправа, у којој је реч о народном питању, како је дужност поротника, да покажу целој домовини, да су схватили своју задаћу и да ће сузбијати народносне насртаје, даље су ти листови износили, како је баш Сегедин позван, да на југу Угарске против српских народњака заступа користи „мађарске“ државне мисли.

Ето тако је гласило „оче наш“ сегединских поротника, које су рано у зору, док им ум и душа нису били другим предметима још заузети, на штерце морали прочитати. И задахнути таким осећајима отишли су, да прекрхају палицу над сабратом Србином.

Др. Гаврила, један од бранилаца „Заставиних“, бавио се дан раније у Сегедину, да би сазнао расположење оних 36 поротника, од којих је 12 требало да суде и посетио је неке познатије Србе грађане сегединске, да би му именовали од поротника оне, који су на гласу као претерењаци, те да би за поротнике трезвенije Мађаре одабрати могао, што су му сви драговољно и чинили, на чему нека им је и овом приликом изречена наша захвала.

Румуни имају тако горка искуства, да су већ одавна напустили то право оптуженога у таквим стварима, да одбацује неповољне поротнике, јер су дошли до уверења, да су сви једнаки.

Но овом приликом хтео је да се учини још један покушај, нарочито за то, што је ово прва овака парница у Сегедину, те да се не покаже још пре почетка неко неповерење. Ток расправе показао је да Румуни имају право, да је шовинизам заразио све слојеве и да су сви они једнаки.

Ток расправе.

Рано, пре почетка саме расправе, испунила се дворана најодабранијега света. Поротници су дошли сви до једног; извештачи престолничких и сегединских листова, даље румунске „Трибуне“ из Сибиња и словачких „Народних Новина“ из Турчанског Св. Мартина. Међу публиком је било врло много сегединских адвоката, ђака, Срба Сегединаца и неколико женскиња Румункиња. Очекивање је било ванредно, запетом пажњом пратила се свака реч државног тужиоца и утисак оба браниоца био је дубок и значајан.

Тачно у 9 сахати отпочела се расправа у палати судбеног стола на Марсовом тргу.

Председавао је Фрања Нађ, приседници били су др. Фридрих Шпел и др. Игњат Цукор. Државни тужилац био је: Бела Добак, бележник Нослопи. Браниоци туженог Милана Поповића били су др. Стеван Поп и др. Емил Гаврила, адвокати.

Судски тумач био је др. Јован Сремац, сегедински адвокат.

Поротници су ови: Леополд Палфи, Фрања Јурановић, Јован Њари, др. Ђорђе Хубаји, Ђорђе Кракснер, Јован Абрахам, Јован Шиц, Михајло Хорват, Леополд Облат, др. Павле Њилаши, Михајло Ђурица и Карло Рајнер. Заменици: Шандор Варга и Петар Берчек.

Државни тужилац изјављује, да не ће да употребљује своје право, те да одбацује поротнике, по што не може да замисли Мађара, који би у овакој ствари могао бити пристрастан. (Наравски, он своје људе познаје, док су оптуженом сасвим непознати били, по сада смо их и ми потпуно упознали.)

Браниоци одбацили су тројицу поротника, — по и то је штета била, сви су они једнаки.

Изабрани поротници и судски тумач полажу заклетву.

Оптужба овако гласи:

9101. бр.
1893. др. т.

Славни кр. судбени столе, као поротни суде!

Оптужујем Милана Поповића 37 година стара, православне вере, новосадског становника и одговорног уредника српског политичног листа „Заставе“, која излази у Новом Саду, ради чланка, који је изашао у 121. броју „Заставе“ 22. (10.) окт. тек. год. под натписом „Нови Сад 8. авг. Незахвалне народности“, који садржи у себи кривицу дражења путем штампе против закона, што се коси са 172. §. казн. закона.

Ову моју оптужбу у смислу наредбе од 1867. г. маја 17. под бројем 307. даље у смислу накнадне наредбе од исте године и истог броја подносим у четир примерка, а уз први примерак прилажем под ·/. истражне списе ради даљег правилног поступка сегединском кр. судбеном столу, као председништву поротног суда и званично предлажем:

Да изволи ради јавне усмене расправе ове кривице учињене путем штампе, као што је означено у мојој оптужби, означити рок; на ту расправу позвати оптуженика, доставивши му оптужбу и списак поротника, а тако исто известити и држ. тужиоца, доставивши му оптужбу и списак поротника.

Изјављујем, да са гледишта јавне оптужбе не желим, па се на расправу позивају сведоци.

Разлози:

Српски политички лист „Застава“, која излази у Новом Саду и којој је одговорни уредник Милан Поповић, у чланку, који је изишао у 121. бр. 21. авг. о. г. под натписом „Нови Сад 8. авг. Незахвалне народности“, позива Србе и остале народности, које станују у Угарској, да не дају своју децу у мађарска забавишта.

Из броја „Заставе“, који је прикључен првом дневнику истражних списа, као и доставерног превода истога чланка види се, да говори о отварању забавишта подигнутих о државном трошку на основу XV. зак. чл. од 1891. г. у С. Оласу и Мерењију и садржи следеће против законито саопштење и позив:

„Мађарске шовинисте пак хватају словачку децу и силом их вуку у таке заводе. До сад смо морали о вашарима мотрити на децу, да нам их Цигани не краду а сада ћемо, хвала богу, морати да чувамо децу и од власти! Далеко смо дотерали.

„Сто пута је боље, да нам се деца играју по прашини, него да „црпе прва знања“ у мађарским забавиштима. Дакле одупримо се одлучно томе смеру, који тежи, да нашу децу помађари, не дајмо децу у мађарска забавишта!“

С обзиром на то, што 4 §. XV. зак. чл. од 1891. г. јасно наређује, да је „онде, где има забавиште, сваки родитељ или тутор дужан децу од 3—6 год. слати у забавиште“, изван сваке је сумње, да горе наведено новинарско бунцијско увртење ишарано неистинама, поред тенденцијозног, злонамерног подстрекавања на народносну мржњу, управља и распростире и „директно позивање на непокорност закону“ и тако садржи у себи кривицу законом забрањеног буњења учињеног путем новина, што се коси са 172. §. казн. закона.

Пошто је пак примио на себе одговорност за овај оптужени чланак по записнику под бројем б) одговорни уредник Милан Поповић, оптужба се имала против њега поднети.

У Сегедину 8. новембра 1893.

Бела Добак с. р.
кр. др. тужилац.

Оптужени Милан Поповић исказује, да не зна мађарски, рођен је у Новом Саду, има 6 деце, није био никада кажњен, слагач је и одговорни уредник „Заставе“, као такав увртио је споменуту белешку у „Заставу“ и прима за њу одговорност, ма да ју није писао, јер не види у њој никаква преступа, по што се ту само позивају Срби, да подижу своја забавишта и у њих шаљу своју децу, а не у мађарска, где могу заборавити свој матерњи језик, а то се не коси ни са каквим законом, и упозорује на оно место у белешци, где је изреком речено, да Срби треба да подижу своја забавишта. Рукопис не може показати, јер се исти не чувају, а писца не може да именује, јер така мала белешка није његову особиту пажњу привукла, па је и заборавио, којим му је путем дошла.

Председник пита, да ли има још што да примети.

Бранилац др. Поп: Примећује, да је оптужба по закону требала да се оптуженом достави бар 14 дана пре рочишта, као што то 22. §. поступка захтева, а у овом је случају тек на 10 дана пре расправе достављена, те је оптужени ускраћен у времену, за које је требао да се спреми за одбрану, с тога задржава себи право, да оно — ако устреба — употреби у своје време као ништавни уврок.

Државни тужилац: Законити је рок одржан и моли, да се расправа продужи. У својој оптужној беседи поновио је оно, што има у оптужби. Нагласио је, како је иностранство Мађаре називало варварима, што је њих болело, но ипак их је то подстрекавало, да се упну, да своју просвету дигну. За то су донели тако много закона и установа у том погледу, а међу њима и закон о забавиштима, који допуњује једну празнину, оставља најслободоумније појединцу и вероисповестима да забавишта дижу, и само где таквих нема, тамо то чини држава. Циљ је забавиштима света, повод чист, и држава је задржала себи само право надзора и ту „маленкост“, да се мађарски језик као наставни уведе. И сада су се у самој нашој отаџбини подигли наши суграђани, неколико агитатора, да оцрне нашу државу, да нападну Мађаре, те ове жигошући шовинистама, драже против њих. „Застава“ тај најразвуданији народносни, српски лист, који је до сада од свију листова ове земље имао највише оваких поротних парница, хоће да посеје семе народне мржње, кад устаје против мађарског шовинизма. У том свом чланку не само да нам се руга и да нас вређа, већ отворено позива Србе и остале народности на непослушност против закона о забавиштима. А то је подвала, да шовинисте нападају и одвлаче силом словачку децу, и да их треба од власти чувати. О томе у закону ништа нема, јер по 4. §. овога закона само се она деца од 3—6. године морају слати у забавишта, о којима се родитељи код куће не брину довољно. Докаже ли се довољно домаће образовање, па ма то било на српском језику, онда се држава не меша, — а казна за оне, који то пропусте јесте од 10 до 50 нов. И то назива „Застава“ ужасним отимањем, силом власти, од које треба децу као од Цигана чувати, — на који се начин власти у један ред стављају са крадљивим Циганима, и тај чланак проповеда мрак, који пре жели, да се дете по прашини прља и дере, но што би у забавишту научило нешто, што му је као будућем угарском грађанину неопходно потребно, да научи мађарски. Зна он (држ. тужилац), који је дуго времена у своме животу провео међу Србима, да је српски народ много трезвенији и разборитији, но да би у њему овако мишљење, као што га проповеда „Застава“, могло ухватити корена; то је дело само неколико бунџија, агитатора, који хоће да помуте мир и у мутноме да лове; за то поротници треба да то имају на уму и да те агитаторе осуде, јер је чисто и јасно, да овај оптужени чланак са свим отворено дражи против мађарског забавишта, које је основано на закону.

Одбрана.

Др. Стеван Поп: (Овај говор донећемо у идући петак.)

Др. Емил Гаврила. После заиста у сваком погледу исцрпног и темељног говора мог поштованог садруга — браниоца г. др. Попа, не остаје много да ја наспоменем. За то прихваћајући у целости његову одбрану хоћу да додирнем у најкраћим потезима само оно, што се ближе односи на „Заставу“ и српски народ, и што је г. државни тужилац у том погледу изнео.

Г. државни тужилац навео је, да је „Застава“ лист, који је имао највише преских парница у Угарској, и да се око ње скупило неколико агитатора, и тиме хоће да побуди у вас, господо поротници, мржњу, како против тог листа и против његовог оптуженог одговорног уредника, тако и против оних, који су се око њега окупили, међу којима се и ја са поносом рачунам и у томе видим за себе неку почаст.

Но, господо поротници, ви нисте све чули од г. држ. тужиоца. Допуштам, да „Застава“ има највише поротних парница, и сам данас имам по трећи пут прилике, да присуствујем „Заставиној“ парници; два пут сам присуствовао као слушалац, а овај пут као бранилац. И за дивно чудо, све те парнице личе једна на другу као јаје јајету. Сваки пут сам чуо један исти говор од стране оптужбе, сваки пут је исти начин употребљен, да изгледа оптужени чланак као кажњив, и свагда сам чуо о неким опасним агитаторима, које треба укротити, да не буне иначе задовољни и трезвени српски народ.

Све то данас по ново чујем, и сада као свагда изоставио је г. државни тужилац из оптуженог чланка све оно, што је у

тесној вези са оптуженим деловима чланка и што показује прави смер и смисао чланка као целине, а одабрао је све оне делове чланка, који сами за себе, без оних изостављених делова, изгледају, да садржавају неки преступ против закона, и те, тако одабране делове чланка нанизао је једно до другога, да што црњи, страшнији и противзаконитији изгледају.

И овом приликом је оптужба муком прешла преко оног места туженога чланка, у којем се изреком позива српски народ, да подиже своја српска забавишта и и да само у њих шаље своју децу, — а истакла је она места, где се одвраћају српски родитељи од мађарских забавишта. И кад ви, поштована господо поротници, на ум узмете и та места, онда не можете прогласити оптуженог за кривог, јер заиста по закону могу Срби и као појединци, и као правне личности, преко својих женских задруга, и као вероисповедне општине своја забавишта подизати, и када „Застава“ устане и упозори Србе на опасност, која им прети од државних забавишта, у којима хоће против свију разумних начела науке о настави и образовању деце, да им се улева мађарски језик и дух, и тако да се одстрањују од свог матерњег, српског језика, — те подстрекава Србе на подизање српских забавишта, она онда чини само своју родољубиву дужност и сама придоноси културној задаћи наше домовине, те позива Србе да дижу на свој трошак српска забавишта, па тако да олакшају самој држави вршење закона о забавиштима, који закон у осталом нигде, ни на једном месту не говори о неком „мађарском забавишту“, — за то је „Застава“ и могла да устане против тих забавишта, и сама да саветује Србе, да врше тај закон, подижући своја српска забавишта, не чекајући, да им деца буду гоњена у онаква забавишта, где ће се ићи на то, да забораве свој српски језик.

Дражења дакле против закона, никако нема у овом чланку.

Г. државни тужилац брани шовинисте, као да не постоји тврдња, да су словачка деца отрзана из мајчина крила и ношена у доњу Угарску у мађарске породице, да би се помађарила, — а с друге стране износи данас, као што су то пре њега и други са истога места износили, да су се око „Заставе“ искупили неколико агитатора у намери, да узбуне иначе незаузимљиви српски народ.

Не могу оставити ове речи без одговора, јер је наш штићеник, — оптуженик — члан српскога народа, а и сам се рачунам међу оне, који су се око „Заставе“ покупили, а ви, поштована господо поротници, треба да имате потпуну слику, треба да нас разумете, да би могли да се уживите у наш положај, јер ви сте чланови мађарског племена, а ми томе не припадамо, и када је прилика, да смо се овако овде нашли заједнички као на неком мегдану начела, по којима треба да је уређена наша заједничка домовина, онда треба отворено и јасно да говоримо, да би се потпуно разумели, јер само тако можемо доћи до цели.

Једна проклета струја улегла је у државни живот наше отаџбине, која хоће да јој отрује цео сустав, све удове. Та струја иде за тим, да све што није мађарско, напусти своје обележје, да Немађари напусте свој језик, своје обичаје, своје име, своју народност и да се сви претопе и слију у један једини: мађарски народ.

Та струја је сама по себи неприродна, неправедна и заслужује осуду целог образованог света и иде за тим, да отима од других; и као свака отимачина и ова је неморална, непоштена и мора изазвати незадовољство, несталност и природни отпор и донде, докле је посредним путем, у виду законитости, потајно и кришом вршила своју злу намеру.

Но на томе није остала та струја, она је прешла у насиље; мађарски листови отворено су вређали и грдили Немађаре, распламтели духови изазвали су сокачке немире, изгреде, јавне нападаје. И једно дело те струје било је и отимање и одвођење ситне словачке деце и смештање њихово у доње крајеве Угарске, у чисто мађарске породице, у циљи помађаривања. Вас боли — као што рече г. државни тужилац, — што вас иноземство чешће назива варварима, па ево вам једно дело, које се и не може друкчијим именом назвати. Отимачина та словачке деце било је и остаће за сва времена гадно варварство! (Опште кретање!)

Само Њ. В. наш цар и краљ осудио је ту не давно јасно и гласно ту струју, или како је сви зовемо, тај шовинизам.

И на тај шовинизам напала је „Застава“ свом жестином, баш за то, што је то отров наше домовине, а осуђују га и сви трезвени елементи.

Па ипак има међу вами Мађарима многих, који се јавно и с поносом називају шовинистама.

Може ли то добру водити? Какав тек отпор мора бити онај, који се по природним законима мора у души нападнутих и увређених народности родити и у дело приводити?

И када „Застава“ износи отворено и јасно озлојеђене осећаје српскога народа, и оштро жигоше тај злогласни шовинизам, — онда ви то називате чином неколико немирњака, агитатора, који немају утецаја на трезвени народ српски.

Не варајмо се, господо поротници, нису то поједини агитатори; цео српски овострани народ озлојеђен је на то отимање наших школа, гоњење наших учитеља, вређање и запостављање наше народности, имена и језика.

Ако је пак г. државни тужилац, као што вели, одрастао међу Србима, који су блажени и задовољни са овим стањем, онда нека зна, да то више нису били прави Срби, да ти то лепо име више и не заслужују, да су то изроди, одметници, отпадници — којих се прави Срби морају стидети, исто тако, као што би заслужио ваше презрење онај Мађар, који би напустио своје име, свој језик и народност своју.

И као што се неки с поносом називају шовинистама, тако се исто ни они, који су се око „Заставе“ окупили и отворено проповедају народни отпор против помађаривања, и који су огласили рат шовинизму, не стиде и не страше тог назива, — агитатора.

И опет питам: може ли ово стање добру водити?

Није ли време, да се озбиљно размисли, да ова земља не треба да буде предмет, око којега се гложе шовинисте и „агитатори“; да та растрзаност никако не може да послужи заједничком нашем напредовању, те да се тражи пута и начина, да природни и неопходни захтеви немађарских народности буду на опште задовољство испуњени?

Г. државни тужилац хоће у Вами, господо поротници, да побуди мржњу против „Заставе“ и њених „агитатора“, — а нашој би домовини више услуге било учињено када би Ви могли да се загрејете љубављу. Љубављу, а не мржњом, треба да сусретате онај лист и његове сараднике, који у овој земљи, која хоће једнако да се поноси неком слободом, отворено износе све тегобе, све неправде, који оштро жигошу ону шовинистичку струју, која је са највишег престола осуђена, те тако сузбијајући зло, а указујући на опасност, која отуд прети и износећи жеље и тражећи начина, да се ове испуне, тако служе баш интересима заједничке нам отаџбине. Те „агитаторе“, као искрене и отворене пријатеље треба да пригрлите и да им помогнете, да заједничку цел, напредак и срећу земаља круне св. Стевана са свима народима, које је судбина ту једно до друго довела, заједнички постигнете.

И донде, док се овако јасно, искрено и отворено гони зло и проповеда добро ове земље, донде не може ни зебње бити од „агитатора“, — тек онда ће наступити судбоносни дани, када ће се услед гоњења оваких отворених и јавних „агитатора“, — доћи до тога, да ће се ћутати, али да ће се у тајности стискати песнице и у шпагу сакривати. (Немир.)

И за то, господо поротници, ја Вас молим, да имате ово пред очима, да отворено и искрено предусретнете оне, који путем „Заставе“, у чије име оптужени очекује Вашу одсудну реч, отворено и искрено износе све тегобе и жеље Срба и свију народности, и да у добу, када се баш са ваше стране говори о пруженој руци помирења, покажете, да су те жеље споразума заиста стварне и искрено мишљење, те да оптуженог прогласите невиним преступа дражења против закона, јер је од наше стране доказано, да таког дражења заиста нема у чланку.

Државни тужилац: не ће да се упушта у одговарања на оне ствари, које су у погледу побуда изнесене, због којих је чланак написан, на неко огорчење због словачке деце, нити да се бави са оним, што су браниоци о педагошким разлозима против закона о дечијим забавиштима изнели, — но одбија тврдњу, да тај закон о забавиштима има какав политичан смер, а то се тек не може замерити, што је тамо прописано, де децу треба и мађарском језику обучавати, јер ма да је ово један од најслободоумнијих оваких закона, јер сваком допушта, да забавишта подиже, држава је морала да гледа, да њени грађани „државни језик“ присвоје, по што то све државе на свету траже. Чланак садржава и дражење против власти, јер вели, да од ових треба децу чувати, но у забавиштима нема посла каква власт: солгабиров или поглаварство, већ тамо има испитаних забавиља, а ове надзиравају државни школски надзорници. Не може постојати она замерка браниоца, као да је он одабрао само неке делове чланка, од њега се и не може тражити, да наводи и оне делове, који не садржавају у себи никаква преступа, а са оптуженим деловима немају везе. А то што се навело, да или може бити таквих, што се потајно спремају и у шпагу држе стиснуту песницу и да не треба оне гонити, што отворено и искрено износе своје тегобе, то не може да уважи; овде је пред поротницима Милан Поповић, који, ма да није писао чланак, прима за њега одговорност, и ово је јавно дражење против закона, за то треба он и да се прогласи кривим. А државни тужилац понавља, да познаје српски народ и да је овај и сувише трезвен, да би овака дражења код њега корена могла ухватити; то је само дело појединих агитатора, а ти треба да буду кажњени. За то моли, да оптуженог осуде.

Др. Стеван Поп. Одговара опширно и побија све наводе државног тужиоца; доказује да има политике у закону о забавиштима, јер забавиље морају да полажу мађарске испите и да тај језик и тамо уче, што је већ Амос Коменски, тај велики педагог осудио, рекавши: да би то, када би се деца у тим годинама осим матерњег језика учила још каквом другом, страном језику, исто тако било, као када би дете најпре учило јахати пре, но што је научило ићи. То исто мишљење има и Мађар Мочарија и још су многи други подигли свој глас против тога закона, како у сабору тако и ван овога. Ово је насилно и противприродно одређавање, помађаривање, и доћи ће време, када ће се и код нас то увидети, као што се већ увидело у Пруској (Познањској), где су на сличан начин понемчавали Пољаке и у најновијем добу одустају од тога и укидају сличне законе.

Не може никако да увиди, да ту има дражења против закона, када се напада „мађарско забавиште“, а тако у закону нигде не пише и моли г. др. тужиоца, да му покаже ма једно место, у закону, где би стојало „мађарско забавиште“; у закону се спомиње само забавишта у опште, а против самог забавишта као таквог није ни једне речи било у чланку. Дражење може само онда бити кажњиво, када би било кога, да се надражи, но сам г. држ. поновно исповеда, да су Срби толико задовољни и трезвени, да оваке мисли, које су изнесене у чланку, не могу тамо корена ухватити, када би то тако било, онда је сам г. држ. тужилац баш с правног гледишта доказао, да нема дражења у том чланку и за то треба да се оптужени ослободи и онда, када би било таквих оштрих речи, које би изгледале, као неко дражење. А господо поротници, немојте заборавити, да таквих оштрих речи у свима листовима има, јер је друкчији ваздух по уредништвима листова, где је прво начело, да се свака ствар брзо, јавно и снажно изнесе, што тамо изроди неку нервозност. Помислите само, какав ваздух влада у мађарским редакцијама. Ево ми баш у рукама неколико листова таквих. Један пише, да није доста што су Мађари владици Павелу полупали каменицама прозоре, већ би тог епископа „требало као обичног ниткова на најближе дрво обесити“; а други је лист опет рекао, да „треба истребити Влахе“ — па ипак ти листови нису били пред суд стављени, за то будите и овде справедљиви, и ослободите оптуженог.

Др. Е. Гаврила: У целости се придружује разлагању дра Попа.

Пресуда.

Председник у кратко понавља — поротницима, становиште оптужбе и одбране и моли поротнике, да на ова три питања одговоре и своју одлуку донесу:

1. Има ли у оптуженом чланку дражења и позива на непослушност против закона?

2. Је ли Милан Поповић писао оптужени чланак?

3. Је ли оптужени крив?

Поротници се повлаче у своју собу за саветовање и после четврт часа враћају се и од пороте изабрани поротни председник др. Павле Ђилаши проглашује ову одлуку (вердикт.)

На прво питање одговарају **12** гласова: **да.**

На друго питање одговарају **12** гласова: **не.**

На треће питање одговарају **12** гласова: **да.**

После овога се повукао се суд у своју собу и вративши се, проглашује судску пресуду: **Осуђује Милана Поповића, као одговорног уредника „Заставе“ због дражења против закона на 8 дана државног затвора, на 20 фор. глобе, на сношење трошкова и увршћење пресуде у „Заставу.**

По што ни државни тужилац, ни оптужени нису пријавили ништавну жалбу, то је пресуда одмах постала правомоћном.

Расправа је завршена око једног сахата после подне.

Оптуженом Милану Поповићу је допуштено, да до 3 сахата после подне спреми и донесе своје ствари у државни затвор. Тачно у 3 сахата пријавио се Милан Поповић, праћен обојицом својих браниоца и уредником словачких „Народних Новина“, државном тужиоцу, који још није био приспео у звање. Поповић је остао да чека г. државног тужиоца, дочим су браниоци и Словак, уредник г. Чајда, напред отишли у државни затвор, да посете заточенике: Словака Светозара Хурбана и Румуне: Русуа, Албинија и Романа, са којима су провели до 5 сахата у вече да дочекају Србина Милана Поповића.

Но морали су да оду и не дочекавши Милана Поповића, којег нису могли одмах да приме у државни затвор, те га послаше кући давши му рока да дође опет 23. декембра п. р. и онда да наступи свој осмодневни државни затвор.

Тако се свршила ова значајна парница, која је по речима мађарског листа утаначила „народносно мученичко тројство.“

Власник: Славко Свет. Милетић. За уредништво одговара: Милан Поповић. Српска штампарија дра Свет. Милетића у Новом Саду.